

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

LATVIJAS UNIVERSITĀTEI – 80

KONFERENCES REFERĀTU TĒZES

Rīga 1999

J.Ločmelis

LU ABSOLVENTS ALEKSANDRS TĪPAINIS

Aleksandrs Tīpains dzimis 1886.gada 9.augustā Cēsīs. Viņa tēvam, kurš Aleksandram iemācīja dažādu amatnieku darbus, piederēja mehāniskās darbnīcas. Pēc pamatskolas beigšanas A.Tīpains mācījies Millera reālskolā un telegrāfa uzrauga kursus. Strādājis Rēveles telefona tīklā par mehāniķi, Ventspilī par telefona tīkla inspektoru un Tērbatas telefona kantorī. Šeit, iepazīstoties ar Tērbatas telefona aparātu rūpnīcu, par viņa dzīves sapni kļuva telefona aparātu ražošana. No 1915.gada līdz 1919.gadam viņa pārzinā bija Rīgas telegrāfa apgabala darbnīcas. Kopā ar tām A.Tīpains izbraukāja Tērbatu, Tveru un Maskavu. Rīgā atgriezās 1919.gada janvārī. Latvijas Universitātē līdztekus darbam studēja no 1921.gada līdz 1933.gadam, iegūstot inženiera elektriķa diplomu.

Pasta, telegrāfa un telefona pārvaldes priekšnieks inž. Eduards Kadiķis 1919.gada 10.jūnijā parakstīja pavēli par Pārvaldes mehānisko darbnīcu izveidošanu. To uzdevums: remontēt nozarē lietojamo tehniku - telefona un telegrāfa aparātus, līniju piederumus un pasta inventāru.

Darbnīcas izvietojās Rīgas galvenā pasta ēkā Teātra (tagad Aspazijas) bulvārī. Darbnīcās strādāja pieci cilvēki: smalkmehāniķi Teodors Šūlbergs un Janis Šteinbelts, galdnieks Fricis Liepiņš, noliktavas pārzinis Kārlis Kīns un darbnīcu vadītājs Aleksandrs Tīpains.

1923.gada sākumā darbnīcas ar 230 strādniekiem un ierēdņiem bija aizņēmušas lielāko daļu pasta ēkas pagraba telpu un otro stāvu. Darbnīcu vajadzībām par Ls 120 000 tika nopirkta bijušā Lombarda ēka Slokas ielā 16 (tagad Valsts arhīvs). 1924.gada marta mēnesī darbnīcas ar 293 strādniekiem un 48 darba mašīnām pārgāja uz jaunām telpām. Gada beigās darbinieku skaits pārsniedza 300. Ēkas platība apm. 4500 kv.m. Pagrabā izvietojās noliktavas, I stāvā - smagās darba mašīnas, II stāvā - telefona aparātu detaļu izgatavošana, III stāvā - galdnieku darbnīcas, IV stāvā - komutatoru, telefona aparātu un radiouztvērēju montāža, V stāvā - spoļu tīšana.

1926.gadā nodarbināto skaits pārsniedza 600 un telpas tika izmantotas līdz beidzamajai iespējai, strādājot ne tikai divās, bet pat trīs maiņās.

1926.gadā darbnīcas uzsāka automātisko telefona centrāļu ražošanu pēc vācu firmas Mix und Genest licences. Izgatavoja divas maza tilpuma centrāles. 1927.gadā sāka izgatavot liela tilpuma centrāli Rīgai (Kr.Barona 69).

No Slokas ielas gadiem ir jāmin šādi darbinieki un viņu darba devums: Telefonijā - Rihards Jeske un Atis Veinbergs; Radiofonijā - A.Madisons; Mehāniskajā nodaļā tehn. Grasis, Strādnieku personāla daļā Meinerts; Rīku, darba mašīnu un inventāra daļā Jānis Eriksons; Mehāniskajā laboratorijā - Beltsons; Administratīvajā un vispārējā daļā P.Aļeņikovs (Aivars).

1927.gadā PTD par Ls 900 000 nopirka bij. a/s "Unions" telpas Vidzemes (Brīvības) gatvē 19. Telpas tika remontētas un 1928.gada aprīlī darbnīcas sāka darbu.

1929.gadā darbnīcās strādāja 141 ierēdnis un 846 stundu apmaksas strādnieki. 10 gadu laikā bija saražota produkcija par 7, 2 milj.Ls. Bija izgatavoti 42000 telefona aparāti, 750 komutatori, 9700 radioaparāti, 53000 galvas telefoni, 2500 skaļruņi, 147 telegrāfa aparāti (12 Jūza, 135 Morzes), konstruēta pirmā automašīna un izgatavoti 6

motori. Tika pārstrādātas 764 tonnas dzelzs, 217 tonnas krāsaino metālu, 14 tonnas izolācijas materiālu un 2100 kub.m. kokmateriālu.

Uz 10 gadu jubilejas svīrībām bija ieradušies Valsts prezidents Zemgals, Ministru kabineta priekšsēdētājs Celmiņš, ministri, Saeimas deputāti.

1930.-31.gadā darbnīcas sāka ražot kondensatorus, iekārtoja bakelīta spiešanu, izgatavoja Šoseju un zemesceļu departamentam 10 ceļu veltņus. Tika sākti sagatavošanas darbi pasaules mazākās fotokameras ražošanai. 1930.gadā VEF īpašumā pārgāja finieru fabrika "Latvijas Bērzs", kas deva iespēju izgatavot labas kvalitātes radioaparātu korpusus un no 1935.gada ražot lidmašīnas.

1931.gada nogalē no direktora amata aizgāja A.Ķipainis. Viņa vietā iecēla Albertu Ozoliņu, bet pēc pusgada - Teodoru Viṭolu. Ieviesa tehnikā direktora amatu, kurā tika strādājuši Ozoliņš, Liepiņš, Neretnieks, N.Feldmanis un viņa palīgs V.Ziemelis.

1932.gada februāra mēnesī Pasta un telegrāfa departamenta Galvenās darbnīcas pārvērta par patstāvīgu autonomu uzņēmumu Valsts Elektrotehniskā Fabrika (VEF). Sākotnēji bija iecere to nosaukt par Valsts elektrotehnisko fabriku "Pērkons". Kādu laiku tika ražota produkcija ar firmas "Pērkons" uzrakstu. Tad no vārda "Pērkons" attecās un 1932.gadā tika izsludināts konkurss par firmas zīmi VEF. Emblēmu izstrādāja K.Irbītis.

1932.gadā esošajām mašīnu, mehānisko, radio, telefona, elektrisko kabeļu un spuldžu nodaļām pievienojās optiskā un fotopapīra ražošanas nodaļa.

1933.gadā VEF izgatavoja Šoseju un zemes ceļu departamentam 5 ceļu ēveles un 5 kāpurķēžu traktorus. Līdz 1935.gadam uzbūvēti 30 astoņu ZS petrolejas motori lauksaimniecības un zvejniecības vajadzībām.

1934.gada rudenī tika atvērta VEF amatnieku skola. Audzēkņi pirmo dienas pusi strādāja, bet pēcpusdienā mācījās.

Sākot ar 1935.gadu, VEF sāka ražot lidmašīnas. Kopskaitā tika uzbūvētas 33 dažādu tipu lidmašīnas. VEF lidmašīnu bija paredzēts automatizēt un, sadarbojoties ar kara ministriju, būvēt lidmašīnu rūpnīcu netālu no Ropažu muižas (tur tika atsavinātas 13 saimniecības ar 285 ha platību).

1936.gadā sākās "Minox" fotokameru ražošana. Masveidīgi tās sāka ražot 1938.gadā. Pēc vieniem datiem kopskaitā tika izgatavotas apm. 22000 fotokameras. 1936.gadā sāka ražot telefona aparātus BAGTA plastmasas korpusā, ar VEF inženieru aprēķināto elektrisko shēmu. 1936.gadā VEF uzsāka izstrādāt savas konstrukcijas automātisko telefona centrāli. Tā tika patentēta un nosaukta par VEF-40. Šīs sistēmas centrāles uzstādīja Rēzeknē, Jelgavā un Rīgā.

Sevišķi lielus panākumus VEF guva radioaparātu ražošanā. To ražošana tika uzsākta 1924.gadā. Tika izgatavotas 46 konstrukcijas, no kurām 1935.gadā Briselē un 1937. gadā Parīzē VEF ražotie aparāti saņēma lielo "Grand Prix" balvu. Tos eksportēja uz Igauniju, Lietuvu, Šveici un Skandināvijas valstīm.

Bez minētā VEF vēl ražoja: šaurfilmu kinoprojektorus, transformatorus, taisngriežus, putekļu sūcējus, elektriskos pavardus, augstsprieguma slēdžus, raidstacijas (Madona, Kuldīga, Klaipēda, Rīga), raidītājus-uztvērējus lidmašīnām un kuģiem, elektriskos ganus, vēja ģeneratorus, akumulatorus, sausus elementus, gāzmasks (kopā ar gumijas fabriku "Varonis") u.c.

1941.gada sākumā VEF pārņēma savā pakļautībā Padomju *Savienības* Elektrotehniskās rūpniecības tautas komisariāts.

Pēc vācu okupācijas VEF pāriet vācu firmas AEG īpašumā un tiek nosaukts par AEG Ostlandwerk. 1944.gadā vācieši daudzu izstrādņu tehnoloģiskās iekārtas un

tehnisko dokumentāciju aizveda uz Vāciju. Lielās ierīces, kuras nevarēja izvest, saspridzināja.

Pēckara gados no VEF atdalījās un izveidojās jauna rūpnīca Komutators, radiokonstruktoru birojs, zinātniski pētnieciskais institūts RONIIS. Tika izveidots VEF ZPI. VEF ir devis republikai divus sakaru ministrus, daudzus docētājus LVU un RPI, kā arī tehnikuma pasniedzējus.

VEF izveidojās tikai ar Latvijas speciālistu darbu. Tā izaugsmē nav ticis pieaicināts neviens ārvalstu speciālists. **VEF ir Latvijas nacionālais lepnums!** Ir pārāk maz darīts, lai tiktu uzrakstīta VEF vēsture, lai godinātu tos speciālistus, kuri ir aizgājuši Viņšaulē, lai pateiktos tiem, kuri vēl dzīvi un ir pensijā, lai pateiktos VEF vecvecveterāniem.

Aleksandrs Tīpains ir pelnījis, lai VEF tiktu nosaukts viņa vārdā (kā ārvalstīs ir Ericsson rūpnīca, Siemens rūpnīca, Tesla rūpnīca). Nez kāpēc Latvijas valdība Rīgas radiorūpnīcu, kura bija pelnījusi Aleksandra Apsīša vārdu, nosauca par Popova rūpnīcu (Popovam nebija nekāda sakara ar radiouztvērēju ražošanu) un VEF nosauca par Ļeņina rūpnīcu. Ir vajadzīgs sabiedrības atbalsts, lai izdotu A.Tīpaina atmiņas par VEF vēsturi!